

KÉT SZERELEM MARGÓJÁRA LUKÁCS – SEIDLER VERSUS KIERKEGAARD – REGINE

GYENGE ZOLTÁN

A Kierkegaard és Regine élmény számos értelmezést kapott a kommentárirodalomban, nálunk leginkább – talán a *Seidler Irma* miatti szorongása miatt – *Lukács György* ifjúkori interpretációja a legismertebb. Mint tudjuk, Seidler Irma valóban öngyilkos lett, Regine-t ez tudomásunk szerint nem foglalkoztatta. Bár Seidler valószínűleg nem (csak) Lukács miatt lett öngyilkos, a *Lélek és formák* esszéjének alapját mégis ez jelenthette.

Miért nem merjük vállalni a szerelmet, miért maradunk benne a megszokottban, miért nem vállaljuk a veszélyt – mind-mind olyan kérdés, amely az eset kapcsán, és nem csupán ennek a függvényében, felmerül. Számos kérdés, még több magyarázat azzal kapcsolatban, hogy miért szakít a látzólag sikerei kapujában álló nagy dán a jegyesével. Vagy Lukács élete talán egyetlen igazi szerelmével.

Kierkegaard és Regine kapcsán nézzük előbb a tényeket. 1837 májusában találkozik az akkor még tizennégy éves ifjú hölgygel, Regine Olsennel, a nála éppen tíz évvel idősebb filozófus. Az első találkozást követő harmadik évben, 1840. szeptember 10-én jegyességet kötnek, majd erre csaknem pontosan egy évvel Kierkegaard minden magyarázat nélkül visszaküldi a lánynak a jegyűrűt és az eljegyzést 1841 októberében, a kopenhágai társaság felzúdulására, végleg felbontja.

A kérdés, amelyre egyre keresik a választ, miért tette ezt Kierkegaard? Miért jegyezte el Regine-t, majd miért bontotta fel a jegyességet? Szerette-e egyáltalán a lányt, vagy csak „kísérlet” volt számára ez a viszony, ahogy azt a csábító köntösébe bújva leírja?¹ Egy biztos: mind az eljegyzés, mind annak felbontása meghatározó élményt jelent számára, élete végéig képtelen szabadulni tőle. Komolyan gondolta-e Kierkegaard ezt a viszonyt, vagy csak annak analógiájára játszott el a házasság gondolatával, ami szerint el kell mennünk a pokolba ahhoz, hogy meglássuk, milyen az ördög?

Arra a kérdésre, miszerint szerette-e Kierkegaard a lányt, viszonylag könnyű válaszolni. *Hayo Gerdes* megjegyzi, hogy Kierkegaard, aki egész

---

¹ A csábító alakja több művében is visszatér, illetve a „csábítás” lényege folyamatosan foglalkoztatja, főként persze első alkotói korszakában. (Abban az esetben, ha a *Lezáró tudománytalan utóiratot* az első korszak határáként fogadjuk el.)

életében teljesen egyedül és visszavonultan élt, távol tartotta magától az embereket, a női nemmel gyakorlatilag nem érintkezett, az első nő, de talán egyáltalán: az első ember, akit igazán közel engedett magához, Regine Olsen.² Vagy nem is így volt? Ha valakit érdekel Kierkegaard (talán nem is létező) szexuális élete, olvassa *Joakim Garff*-ot. Garff szerint Kierkegaard rendkívül sokat költött egyetemista éveiben, ebbe talán a „Peder Madsens utcai lányok” is beletartoznak, akik – mint köztudomású – nem igazán adnak szolgáltatásaikról számlát. Szexuális életéről mit sem tudhatunk. Hogyan is fogalmaz Garff? „De nem is vallana Kierkegaard-ra, hogy naplójában egy éjszaka eseményeiről számoljon be, hiszen szexuális életéről nemcsak fiatalon, hanem egész életében szemérmesen hallgatott. Álmában sem merete volna érzékeny (*vajon ezt honnan tudja Garff? – Gy.Z.*) heréivel terhelni az utókort, vagy önkielégítésének napjait keresztel jelölni naptárában, mint H.C.Andersen³, vagy Strinderghez hasonlóan azzal fáradozni, hogy vonalzóval megmérje merev nemi szervét, és kikérdezze orvosát, hogy a 16 cm az átlagosnál rövidebb vagy hosszabb-e.”⁴ Azt is tudja, hogy Kierkegaard az egyetem alatt szinte habzsolta az életet, de hogy ez meddig terjed, a drága ruhákig, vagy esetleg tovább, egyéb drága szolgáltatásokig, senki nem tudhatja. „Habzsolja a színházi előadásokat, a filozófiai és esztétikai irodalmat, kávéházakba jár. Csinos kabátok (a vöröskáposzta színűt citromsárgára cseréli), kalapok, kocsik, ételek, borok, ládászámra a Las tres Coronas és La Paloma márkájú szivarok a hozzájuk tartozó szivartartóval, továbbá havonta 500 gramm pipadohány, venezuelai Varinas, hamisítatlan, tiszta áru, melyet hatos csomagokban, nádkosárban árulnak. Ahogy a számlák tanúsítják, sétapálcák, selyemsálak, kesztyűk és még sok egyéb, ami szükséges az élethez, például több üveg Eau de Cologne.” Majd Garff hozzátézi: „Apja keze nemcsak az öregségtől reszket, amikor felírja 'Søren' nevét egy spirál-fűzetre, melyben a következő évben a visszafizetett adóságot vezeti. Megsemmissülve áll, ami teljesen érthető, hiszen az 1262 birodalmi tallér, amit fia egyszerűen eldorbézolt, több, mint egy professzor éves fizetése.”⁵

Teljesen mindegy. *A szorongás fogalma* elárulja, hogy a szexualitást bűnnek tekintette. Ehhez képest másodlagos, olcsó dolog az „érezékeny herékel” foglalkozni, filozófiai paparazzóknak való. De ebből a szempontból bűnnek felfogott szexualitás is másodlagos kérdés. Álláspontom szerint tévedés

---

² Hayo Gerdes: *Søren Kierkegaard / Leben und Werk*. Berlin, Walter de Gruyter & Co. 1966. 40. sk. o.

³ Állítólag Andersen egyszer azt mondta, hogy ha még egyszer „azt” teszi, öngyilkos lesz. Másnap három keresztest írt a naplójába.

⁴ J. Garff: SAK, Pécs, Jelenkor 2004. 84. o.

⁵ SAK. 83. o.

minden olyan vélemény, mely arra épít, hogy Kierkegaard számára ez az egész viszony csak egy előre eltervezett és véghezvitt történet volt, amelyben minden kiszámítottan ment végbe, akár csak egy tudatos csábítás esetén.⁶ Kierkegaard leveleiből kiderül igenis komolyan és mélyen szerette Reginé-t, és tette, az eljegyzés felbontása, azaz a lány elutasítása, ettől lesz igazán tragikus.

Eligazítást adhatnak a lányhoz írt levelek. Bár Kierkegaard levelezése igen csekély, a Reginéhez írott sorainak hangvétele inkább hasonlít egy szerelmes, rajongó lelkületű ifjú kamaszos érzelemkitöréseihez, mint egy később hideg fejvel gondolkodó csábítóéhoz. Ezeket a forró szerelemről tanúskodó leveleket valami egészen különös hangulatban írhatta, amit jól mutat, hogy néha órára pontosan megadja keletkezésük idejét, sokszor viszont dátum egyáltalán nem szerepel rajtuk. Az 1840. október 24-én, szerdán délután négy órakor keltezett levelében például ezt írja:

„Reginám!

... és eljött a tél, a virágok elhervadtak. De ő megmentett néhányat a hidegtől. Ott ült az ablak előtt, vágyakozva a virágért nyúlt, de az élet már csak pislákoltt abban, ezért hogy életben tartsa, keményen szoritotta, mire a virág meghalt, ám egy cseppje megmaradt, s miként a fájdalomban született halhatatlanság, ahogyan a virág illata is, magába zárta az elmúlt dallamokat.

Gyűrű szelleme vidd levelem gyorsan időn és téren át! Az örökké

Tied S.K.”⁷

Ilyen levelet csak az őszinte és szerelmükben mélyen hívó emberek írnak. A levél nem sokkal az eljegyzés után keletkezett, ami némileg ellentmondani látszik Garff azon vélekedésének, hogy ti. Kierkegaard már az eljegyzés másnapján megértette, hogy tévedést követett el.⁸ Egy másik levelében pedig – a közelgő házasság reményében – már-már extatikusan írja magukról: sem a jelen, sem a jövő, sem semmilyen teremtmény nem választhatja el őket egymástól.⁹ 1841 új évének első napjaiban, akárcsak egy szerelmes kamasz, ezt veti papírra:

---

⁶ A. Pieper: *Søren Kierkegaard*. München, Beck, 2000. 17. o.

⁷ *Briefe*. In: Kierkegaard: *Gesammelte Werke*. München, Gütersloh, 1996. G.W. 35. 31. sk. o. 22. o.

⁸ SAK 134. o.

⁹ G.W. 35. 29. o.

„Reginám!

*Isten adjon Neked boldog új évet. Sok nevetést és kevés könnyet. Küldök Neked egy zsebkendőt, tedd a párnád alá. Ha hirtelen valamikor szörnyű álmom zavar fel, ha könnyeidet nem tudod visszatartani, akkor szárítsa fel őket ez a kendő. Akkor majd arra gondolsz, hogy én küldtem ezt Neked ...*¹⁰

Kierkegaard úgy gondolta, ha véglegesen szakít kedvesével, azt végérvényesen és határozottan kell megtennie. Neki ez olyan jól sikerült, hogy az eljegyzés felbontásához képest másfél évre Regine ismét jegyben járt: egy *Frederik Schlegel* (1817-1896) nevű illetővel. Igen sokatmondó Kierkegaard immár férjes asszonynak írt levele: A „Ideje van a hallgatásnak, ideje van a beszédnek is.”¹¹ A levélben egy helyen ezt írja: „Te voltál az egyetlen, akit valaha is szerettem, s leginkább akkor szerettelek, amikor el kellett hagynom Téged.”¹²

El kellett hagynom Téged. Természetesen nem egy külső kényszerről, hanem sokkal inkább egy belső, kényszerű elhatározásról van szó. Cordelia Olsen, aki talán még hűgánál, Reginenál is jobban ismerte Kierkegaard-t, valamit megérezett ebből a kényszerből: „sohasem értettem meg a tettét – írja Kierkegaard-ról – de hiszem, hogy jó és igaz ember”, aki talán ennek az empátiának is köszönheti, hogy Kierkegaard a Vagy-vagy révén, igaz nem túl hízog szerepben, a világirodalom részévé teszi.¹³

Mi itt az alaphelyzet? Egy 17 éves, az élet igenlését megtestesítő fiatal hölgy áll az egyik oldalon, míg a másikon egy 27 éves „aggastyán”, akinek már úgy van végleg elege az életből, hogy soha nem is élt igazán. Kierkegaard azt írja a naplójában, hogy már eljegyzése másnapján megértette, hibát követett el, ami több, mint kétséges. De az feltétlenül igaz, amit a következőképpen fogalmaz meg: „búskomorságom elég társ nekem.”¹⁴ Ez viszont így van. Egy ember, aki az életet inkább nyűgnek és szenvedésnek látja, aki – ahogy Brandes ír róla – már öregén született: öreg szülők öreg gyereke. Ő az, aki minden, még meglévő életerejével az élettől szabadulni igyekszik, és közben minden írói energiájával igenli azt. Sajátos kettősség, sajátos skizofrénia. De hát lehet egyáltalán más a filozófia, mint a skizofrénia egy formája? Kierkegaard esetében biztosan nem. Meg van például győződve arról, hogy 34. születésnapját nem éli túl. Mikor mégis megtörténik, azt a véletlen csalfa játéknak tartja csupán. „Milyen érdekes – írja – harmincnégy éves lettem. Teljesen felfoghatatlan számomra, ugyanis meg voltam győződve

---

¹⁰ *G.W.* 35. 49. o.

¹¹ *G.W.* 35. 224. o. Viszonyát Regine-hez több módon is megpróbálja tisztázni. *Vö. Pap.* X.5. A148. skk. o.

¹² *G.W.* 35. 226. o.

¹³ Kierkegaard: *Vagy-vagy.* (VV) Budapest, Gondolat, 1978. 388. o.

¹⁴ *Uo.* 41. o.

arról, hogy eddig a születésnapomig, vagy legalábbis ezen a születésnapomon meghalok.”¹⁵ Ez a meggyőződése – maradjunk stílszerűek – halálosan komoly.

Csak figyelmesen el kell olvasni A szorongás fogalmának a szexualitásról mint bűnről szóló részeit, ahol Kierkegaard számtalanszor, szinte mániákusan le-leírja: a nemiség, az érzékiség bűn.¹⁶ Ugyanakkor semmiképp sem igaz, hogy Kierkegaard a közte és Regine közti viszonyt soha nem gondolta komolyan, hogy számára mindez csak ugyanolyan kísérlet volt, mint a csábító Johannes számára Cordélia megszerzése és eldobása.¹⁷ Garff állítása pedig óriási ostobaság, hogy ti. az ok: „Kierkegaard már eleve Isten jegyese volt.”¹⁸ Túl azon, hogy elég bizarr ez a gondolat, vaskos leegyszerűsítés. Sokkal inkább arról lehet szó – és valóban ez adja tettének mélyebb, tragikus értelmét –, hogy ez az igazán komolyan vett viszony döbentti rá, hogy teljességgel alkalmatlan mindenféle kötöttségre, s főként mindenféle polgári értelemben vett olyan szörnyszerűségei elkötelezettségére, amilyen a *házasság*, mert képtelen arra, hogy bárkihez hozzáláncolja az életét. Talán azt is érzi, legalábbis sejti, hogy a szerelem legtisztább formájában csak úgy őrizhető meg, ha a valóságban nem hagyjuk beteljesedni. Persze ez is egy furcsa paradoxon: hisz az igazi választ az ember akkor tudná meg, ha az alternatíva mindkét oldala (mind a beteljesülés, mind annak hiánya) ismert lenne, ám ha ismert lenne, az beteljesült, így az érzelmekben be nem teljesült szerelem realitására rákérdezni értelmetlenség. Az ember így csak tévelygő vándor, aki ha utat lel, az a baj, ha nem, akkor meg az. Kierkegaard ezért eljátszik a házasság gondolatával, de ez a játék számára véresen komoly, hisz tétje a saját életének alakulása, boldogsága vagy boldogtalansága – csakúgy mint a másiké, aki ennek a játéknak a másik, részben szenvedő alanya: „Soha ne menjünk bele a *házasságba*. A házások örök szerelmet ígérnek egymásnak. Ez persze nagyon kényelmes dolog, de nem is jelent sokat; mert ha végére járunk az időnek, akkor elbánunk az örökkévalósággal is. Ezért ha az illetők az „örökké” helyett azt mondanák: „húsvétig” vagy a „következő május elsejéig”, akkor mégiscsak lenne értelme szavaiknak; mert mindkettővel olyat mondanának, amit talán be is tudnának tartani.”¹⁹

Magát bünteti, de legalább a másikat megkíméli, hiszen szereti. Szereti, és ezért eltaszítja magától. Örület ez? Minden bizonnyal. Örültség az örökkévalóságban, azaz időtlen örültség, melyben nyugalmat lelni lehetetlen. Örök vágyakozás a beteljesülésre: egyszerre fájdalmas és reményteljes, hisz

---

15 *Pap*. VIII.I.A. 93., 100.

16 *Vö. S.V. IV. II. Fejezet*.

17 *VV*. 555. o.

18 *SAK*. 143. o.

19 *VV*. 377. o.

Kierkegaard később is valami elszánt akarással bízik abban, hogy nem közömbös azon személy számára, akit eltaszított, de aki oly sok gondolatra ihlette. Gondoljunk csak bele: 1843. április 16-án a templomban történt véletlen találkozáson a leány – Kierkegaard számára legalábbis úgy tűnik – barátságosan felé biccent. Egy pillanat, amely talán meg sem történt, egy pillanat, mely ha így is volt, túlzottan vérmes reményekre épesztű embert nem késztet, legfeljebb egy „tudatos örültet”. Ám ez az értelmezés esztétikai alapon áll, ezért a konklúzió is tisztán esztétikai érvényű.

Nem hisz abban, hogy a szerelem érzése újra éleszthet egy olyan evilági köteléket, amit házasságnak szokás nevezni. Ha szakít Reginé-nel, de az érzést megőrzi, illetve megismétli, azaz szerelmét, érzéseit mint költő megénekli (Kierkegaard voltaképp ezt tette), nem csupán az érzést őrizi meg a maga tisztaságában, de egyben autentikus létformát is választ: *költővé lesz*. A költő pedig olyan, mint Prométheusz, akit számtalan baj mardos, miként Kierkegaard írja az ifjúról (önmagáról), mégis egyre szebb lesz éneke.

Kierkegaard is fájdalomtól vezérelt tollal ír, a fájdalomtól ő is felkiált, de a gyarló világ e fájdalmas kiáltást gyönyörű éneknek hallja. Leszámol e való világ minden csodájával, kedvesét mint valós személyt elveszti, de mint eszmét, az érzést megőrzi. Alkalmatlan mindenféle társas kapcsolatra, alkalmatlan a házasságra. De hát komolyan vehetjük-e ép ésszel azokat az érveket, amelyeket a házasság mellett fel szoktak hozni? Időbelivé lehetne-e tenni azt a pillanatot, amikor Érosz megragadja a lelket? Vagy akár örökké? Az „örökké”-ről vallott ironikus fejtegetéseit már ismerjük. Boldog házasság egyébként sem létezik. „Volt már ugyan példa arra, hogy egy cigányasszony egész életén át a hátán hordta a férjét, ám ez részben ritkaság, részben pedig – ha sokáig tart – fárasztó – a férfi számára.” Majd így folytatja: „A nő először büszke, aztán gyenge, aztán elájul, aztán a férfi is elájul, aztán elájul az egész család.”²⁰ Kierkegaard tehát ugyanúgy döntött, mint *Az ismétlés* reményteli ifjú embere. Életében hozzásegítették ehhez a Reginéhez fűződő ambivalens érzelmei. Szakít vele, de reménykedik, majd kétségbeesik, majd a remény azzal a bizonyos templombeli pillanattal újraéledni látszik. Mialatt talán abban reménykedik, hogy ismét közel kerülhet a lányhoz, át kell élnie életének újabb traumáját, mely egyben a Reginéhez fűződő viszony utolsó felvonása is: mialatt ő reménykedik, 1843. júliusában meg kell tudnia, hogy a lány valaki mással jegyben jár. Ez az a *vihar* (amit *Az ismétlés*ben így aposztrofál), mely totálisan átrendezi életét, s bár új létlehetőséget is teremt számára, biztos tudhatjuk, hogy széttöri szívét, szertefoszlatja titkos reményeit; a legszentebb reményeket, amit csak a halál old majd fel, miként azt *Az ismétlés*ben idézett Herder verssel szinte megjósol:

---

20 VV. 378. o.

„A lány apácaként jött vissza,
Haja tövig levágva;
Halálfehér köntösében,
Halálfehér az ajka.

Az ifjú, ki lent ült,
Őt várva, lent a mélyen;
Látva őt könnyeket ontott,
S meghasadt szívében.”²¹

De vissza Lukácshoz. Ő nem volt egy poétikus alkat. Nagyon nem. Az irodalomhoz volt némi érzéke, a költészethez jóval kevesebb, a zenéhez semmi. Seidler Irma szerelme nem hatotta meg a filozófust. Annyira legalábbis nem, hogy kockázatot vállaljon érte. Ez a szakítás korántsem azért történt, mert vállalta volna a kierkegaard-i attitűdöt. Talán inkább a gyávaság miatt. Vagy mert nagyon is számított valamilyen egyetemi állásra, ahogy arra Bendl Júlia²² utal, aminek elnyerését egy házasság, ami meglehetősen nagy gondokat varrt volna a nyakába, megakadályozta volna. Talán ezért nem vállalta, talán másért.

Ki tudja? Azt viszont nem állíthatjuk, hogy hatás nélkül hagyta volna a szerelem. Még akkor is, ha meglehetősen lakonikusan nyilatkozik erről időskori interjújában: „Seidler Irma a Polányi család rokoni körébe tartozott s énnekem volt vele 1907-ben egy rendkívül jelentős találkozásom. Hogy most ezt szerelemnek nyilvánítják-e vagy nem, az egy későbbi probléma, de őneki az én 1907 és 1911 közötti fejlődésemre rendkívül mély befolyása volt. tizenegyben öngyilkos lett, azután jelent meg *A lelki szegénységről* című tanulmányom. Ez az ő halálának a leírása és az én büntudatomnak a kifejezése.”

Mindenképpen érezhető, hogy ez egészen más, mint a Regine – Kierkegaard viszony. Abba a dán filozófus belepusztult. Lukács esete – bár nem ítélnék róla – nem ezt mutatja. Nagyon nem. Mindez azonban semmit nem ront le abból, hogy egy igen szép esszét szentelt Kierkegaard-nak – és persze saját magának.

---

²¹ Herders *Volklied*. (ford. Gyenge Zoltán) hrsg. von Falk, Bd.I. Leipzig 1825. 57. o.
A verset Kierkegaard – ugyancsak németül – idézi. In. Kierkegaard: *Az ismétlés*.
Budapest, L'Harmattan 2008. (ford. Soós Anita és Gyenge Zoltán)

²² Bendl Júlia: *Válaszúton az »élet« és a »mű« között*. MTA Filozófiai Szabadegyetem.
<http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/Tarsfil/ktar/Bendl/Lukacs7.htm>